

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-189>

УДК 355:316.35

Денисюк О.М., Зюзько Д.М.

Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВІРТУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Українське суспільство сьогодні переживає етап масштабних змін, викликаних істотними зрушеннями в соціально-політичному та економічному житті суспільства. Зміни сприяють появі нових поглядів на процес соціального й індивідуального становлення особистості. Процес соціалізації вимагає нового осмислення й практичного втілення. У зв'язку із актуалізацією віртуального середовища у житті людини науковці звертають увагу на неоднозначність медіавпливу на фізичний, психічний та соціальний розвиток особистості. Найактивнішими користувачами нових медіа є діти молодшого шкільного віку, оскільки вони народились в Інформаційному суспільстві і сприймають процес соціалізації у віртуальному середовищі (соціалізація в сучасному інформаційному просторі) як невід'ємну складову соціалізації. У даній статті представлений аналіз наукової літератури з питань процесу соціалізації у віртуальному середовищі, соціалізації дітей молодшого шкільного віку в сучасному інформаційному просторі. Розкрита сутність соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Теоретично обґрунтовано систему соціально-педагогічного супроводу соціалізації дітей молодшого шкільного віку у віртуальному середовищі. Висвітлено негативні і позитивні аспекти впливу сучасного інформаційного простору на молодшого школяра. Аналізуються проблеми формування нового покоління, чия соціалізація проходить в умовах становлення інформаційного суспільства. Обґрунтовано та змістовно схарактеризовано новий структурний компонент соціальної компетентності молодших школярів – інформаційний – та виявлено його вплив на усталені для цього віку компоненти – комунікативний та громадянський.

Ключові слова: соціалізація, сучасний інформаційний простір, віртуальне середовище, молодший школяр.

Denysiuk Olena, Ziuzko Dina

Institute of Human Sciences of the Borys Grinchenko Kyiv University

SOCIALIZATION OF CHILDREN OF YOUNG SCHOOL IN THE VIRTUAL ENVIRONMENT

Summary. Today, Ukrainian society is experiencing a stage of large-scale change caused by significant shifts in the socio-political and economic life of society. Changes contribute to the emergence of new perspectives on the process of social and individual personality formation. The process of socialization requires new thinking and practical implementation. In turn, when a child enters the school, the decisive factor in socialization is mastering learning activities, developing mandatory school skills and skills that are formed in the process of school interpersonal relationships. Due to this, the emotional and social life of the child develops and his or her self-image is formed. In connection with the actualization of the virtual environment in human life, scientists draw attention to the ambiguity of media influences on the physical, mental and social development of the individual. Younger children are the most active users of new media because they were born in the Information Society and perceive the process of socialization in the virtual environment (socialization in the modern information space) as an integral component of socialization. This article presents an analysis of the scientific literature on the process of socialization in the virtual environment, socialization of young school children in the modern information space. The essence of socialization of young school-age children is revealed. The system of social-pedagogical support of socialization of young school children in a virtual environment is theoretically substantiated. The negative and positive aspects of the influence of the modern information space on the younger pupil are highlighted. The problems of formation of a new generation whose socialization takes place in the conditions of formation of the information society are analyzed. The new structural component of younger students' social competence – information – is substantiated and substantively characterized, and its impact on the established components – communicative and civic – has been identified. Scientific developments are summarized and systematized to find out the impact of media on the development of younger students.

Keywords: socialization, mediasotsialization, modern information space, virtual environment, a junior high school student.

Постановка проблеми. XXI ст. характеризується для України переходом до інформаційного суспільства, де головною цінністю є інформація. Людина має можливість швидко отримувати її за допомогою Інтернету, який, у свою чергу, кардинально змінює процес соціалізації осо-

бистості. Для дитини молодшого шкільного віку віртуальний простір є природним, адже вона народилася в період переходу до інформаційного суспільства та розвитку віртуального простору.

Відповідно до нової доповіді компанії Common Sense Media, текстове повідомлення є улюбле-

ною формою спілкування сьогодення серед дітей. Дослідницькою групою було проведено опитування понад 1000 дітей віком від 6 до 13 років. Оскільки воно відстежує зміни з 2012 року по сьогоднішній день, ми бачимо, як соціальні мережі впливають на соціальні уподобання дітей. 35% опитаних заявили, що текстові повідомлення є їхнім улюбленим способом спілкування з друзями. Це перевершує особистий контакт, якому 32% респондентів все-таки віддають перевагу над віртуальним спілкуванням. Відсоток дітей, які обирають особисту взаємодію зі своїми друзями, скоротився з 49% до 32% у період між 2012 і 2018 роками. Це підкреслює тенденцію, яку багато батьків з прикриттю помічають.

Також, найголовніші соціальні інститути для дітей молодшого шкільного віку сприяють активному користуванню гаджетів з доступом до Інтернету, цей процес є досить стихійним і загрожує інтелектуальному, психічному й соціальному розвитку дитини, оскільки ця взаємодія не може бути керована дорослими (батьками, дідусями, бабусями, вчителями).

Аналіз досліджень та публікацій. Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Р. Вайнола, Н. Заверіко, І. Зверева, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська та ін. Питаннями впливу нових медіа на соціалізацію людини займалися В. Абраменкова, М. Бутиріна, Я. Гошовський, Є. Кудашкіна, В. Мудрик, В. Плешаков, П. Винтерхофф-Шпурк, Р. Пацлаф та ін.

Розроблено сучасні концепції соціалізації особистості (Н. Голованова, І. Зверева, Г. Лактіонова, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко); розкрито соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей (В. Абраменкова, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Кудрявцев, О. Леонтєв, В. Мухіна, А. Петровський, Т. Репіна, Д. Фельдштейн); соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації характеризуються у дослідженнях Т. Алексєнко, О. Безпалько, Ю. Василькової, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Новікової, Л. Штефан.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи науково-практичну літературу, яка присвячена соціалізації дітей молодшого шкільного віку у віртуальному середовищі, можна констатувати, що сьогодні існує проблема поширення і нав'язування за допомогою Інтернету інформації, яка не відповідає загальнолюдським етичним і естетичним ідеалам і нормам моралі. Як результат, віртуальний простір і доступність інформації стає для школяра як величезної можливістю, так і справжньою катастрофою. Але питання про те, як забезпечити дитину в процесі його соціалізації від негативного впливу інтернет-середовища досі недостатньо висвітлено.

Метою статті є аналіз та узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень щодо соціалізації дітей молодшого шкільного віку у віртуальному середовищі. Обґрунтування ролі сучасного інформаційного простору у процесі соціалізації дітей молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація – комплексний процес та результат засвоєн-

ня й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості. Виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування людини в середині суспільства. Соціалізація є двостороннім процесом, оскільки відбувається не лише збагачення соціальним досвідом, а й реалізація людиною соціальних зв'язків. Її сутність зводиться до подібності в процесі соціалізації особи адаптації та обособлення, тобто збереження суб'єктності людини в умовах певного суспільства [6].

Процес соціалізації – це нескінченний процес, який починається від народження і продовжується до самої смерті. Проте найвпливовішим періодом є дитинство, коли людина є найбільш сприйнятлива протягом всіх зростаючих років життя. Початок молодшого шкільного віку визначається вступом дитини до школи. З введенням 4-класної початкової школи діти стають школярами у шестирічному віці, таким чином, межі молодшого шкільного віку аналогічні періоду навчання дитини в початковій школі: з 6–7 до 10–11 років. Психологи Л. Долинська, З. Огороднійчук, Р. Павелків, В. Поліщук, О. Скрипниченко одностайні в тому, що зазначений вік є періодом позитивних змін і перетворень. Відбувається фізіологічна перебудова: підвищена втомлюваність, нервово-психічна уразливість дитини; але фізіологічна криза сприяє більш успішній адаптації дитини до нових умов, це, в свою чергу, пояснюється тим, що фізіологічні зміни, які відбуваються, відповідають підвищеним потребам нової соціальної ситуації. Саме в цей період на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, який пізнає навколишній світ і самого себе, набуває власного досвіду діяльності в цьому світі. Цей період характеризується активним фізичним, психічним і соціальним становленням особистості молодшого школяра [2; 3; 5].

Психологи, соціологи та антропологи визначають сім'ю, школу, навколишнє середовище, одним із важливих агентів, які впливають на модель соціалізації дітей. Останнім часом з'явився ще один потужний фактор, що впливає на соціалізацію дитини – Інтернет.

Всесвітня мережа Інтернет – один із соціальних інститутів, який тією чи іншою мірою виконує замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Вітчизняний науковець О.В. Вакуненко виділила два аспекти такого впливу:

– Інтернет істотно сприяє засвоєнню дітьми широкого спектру соціальних норм та формуванню у них ціннісних орієнтацій у сфері здоров'я, права, політики, економіки тощо;

– Інтернет фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти дітей, яка дає можливість здобувати досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання та відомості [1, с. 14].

Останнім часом вчені досліджують Інтернет як один з агентів соціалізації і вважають, що це призводить до появи можливих кризових форм Інтернет-соціалізації, серед яких виділяють: не-

гати́вні залежності, компульсивну (наві́язливу) віртуальну поведінку, занурення в світ внутрішніх переживань, коли зменшується потреба в активному засвоєнні зовнішнього середовища. До цих кризових форм можуть призводити онлайн – ігри з елементами насилля, що в свою чергу сприяє зростанню агресивної поведінки дітей в реальному середовищі [4].

Також мережеве суспільство може сприяти засвоєнню асоціальних, антиправових установок, які засвоюються і відтворюються в реальному світі. Тобто ми можемо побачити, як постійне перебування в мережі Інтернет негативно позначається на процесі соціалізації через: скорочення безпосередніх соціальних взаємодій з оточуючими, звуження соціальних зв'язків, зміни в спілкуванні з друзями і близькими, розвиток депресивного стану.

Масштаби комп'ютеризації та інтернетизації суспільства настільки великі, що вони не обходять стороною і сучасну освіту. Якщо дитина в ранні роки свого життя була ізольована, частково або повністю, від комп'ютера, і Інтернету зокрема, то навчання в школі повністю заповнює ці прогалини. Створення комп'ютерних класів, використання Інтернету на уроках, шкільні творчі завдання, які вимагають від учня наявності навичок роботи на комп'ютері та в Інтернеті – все це є однією з об'єктивних причин освоєння підлітком «нового життєвого простору» – кіберпростору. Звісно, поряд з проблемами, які можуть негативно впливати на соціалізацію молодших школярів, варто зазначити і ряд позитивних моментів, пов'язаних з використанням Інтернет-технологій: розширення доступу до корисної інформації і комунікаційних можливостей, поява нових форм роботи і дозвілля, засвоєння нових знань і навичок [4].

Тому, дуже важливо навчати школярів позитивному використанню можливостей і ресурсів Інтернету як соціокультурного феномену та сучасного соціального інституту, враховувати потужний соціалізуючий і виховний потенціал інтернет-середовища. Цього можна домогтися шляхом здійснення просвітницької діяльності по ознайомленню дітей з Інтернетом як феноменом сучасного світу, з існуючими можливостями інтернет-простору, а також потенційними небезпеками. Це дозволить дітям краще орієнтуватися в віртуальному світі і коригувати свій досвід кіберсоціалізації. Подібна просвітницька робота повинна виходити, в першу чергу, від держави, яка здатна фінансувати програми тренінгів як для дітей, так і для їх батьків, сприяти створенню умов для підвищення кваліфікації вчителів завдяки спеціально організованим методичним зборам з проблем кіберсоціалізації школярів в інтернет-просторі.

Відкриваючи багато нових можливостей перед суспільством, соціальні мережі Інтернет безумовно відображають його стан, рівень культури, цінності, які головним чином впливають на зміст інформації, розміщеної в мережі. І низька якість цього змісту – проблема не Інтернету, а суспільства – проблема конкретних людей і соціальних груп, які ним користуються.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень щодо соціалізації дітей молодшого шкільного віку у віртуальному середовищі дає можливість дійти висновків, що Всесвітня мережа Інтернет може як позитивно, так і негативно впливати на учнів молодших класів. Сучасний інформаційний простір розширює можливість отримання соціального досвіду дитиною, але за відсутності реального соціального досвіду молодший школяр не в змозі використовувати позитивні аспекти ІКТ.

Список літератури:

1. Вакуленко О.В. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування способу життя особистості. *Соціальний працівник*. 2005. Вересень. С. 14–18.
2. Павелків Р.В. Вікова психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2011. 468 с.
3. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 352 с.
4. Симхович В.А. Проблемы социализации молодежи в сетевом обществе. *Сетевое общество – сетевая экономика в Центральной и Восточной Европе* : сб. стат. XII международной науч.-конф. (Наленчов, 16-18 мая 2011 г.). Люблин, 2011. С. 201–205.
5. Скрипниченко О.В., Долинська Л.Р., Огороднійчук З.В., Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник. Київ, 2007. 400 с.
6. Соціалізація. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України / заг. ред В. Г. Кремін'я. Київ, 2008. С. 834–835.

References:

1. Vakulenko, O.V. (2005). Zasoby masovoyi informatsiyi yak osoblyvyy chynnyk vplyvu na formuvannya sposobu zhyttya osobystosti. [Media as a special factor influencing the formation of a person's lifestyle]. *Sotsial'nyy pratsivnyk*. Veresen', pp. 14–18.
2. Pavelkiv, R.V. (2011). *Vikova psykholohiya : pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl.* [Age psychology: a textbook for students in higher education]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Polishchuk, V.M. (2010). *Vikova i pedahohichna psykholohiya : navch. posibnyk* [Age and pedagogical psychology: a manual]. Sumy : Universytet s'ka knyha. (in Ukrainian)
4. Symkhovych, V.A. (2011). Problemy sotsyalizatsiyi molodezhy v setevom obshchestve [Problems of socialization of youth in a networked society]. Proceedings of the *Networking – Network Economy in Central and Eastern Europe: XII mezhdunarodnoy nauch.-konf.* (Nalenchuv, Lublin, May 16-18). Lublin, pp. 201–205.
5. Skrypnychenko, O.V., Dolyns'ka, L.R., & Ohorodniychuk, Z.V. (2007). *Vikova ta pedahohichna psykholohiya : navch. posibnyk* [Age and pedagogical psychology: a manual]. Kyiv. (in Ukrainian)
6. Kremin', V.H. (ed) (2008). *Sotsializatsiya. Entsyklopediya osvity* [Socialization. Encyclopedia of Education]. Kyiv: Akademiya ped. nauk Ukrayiny.